

Dyslexi och musik

”Flickan gick ibland till det svarta pianot. Hon spelade med i musiken, ”Barna i Bullerbyn-sången” tyckte hon om att spela. Eftersom flickan gärna spelade på det svarta pianot tänkte hennes mamma och pappa och hon själv att hon kanske kunde börja gå och ”lära sig” piano för en fröken ...

Flickan gick varje onsdag tvärs över gatan till kyrkan, i vars källare hon fick sitta på en trave orgel- och uppslagsböcker för att bra nå upp till tangenterna. Alla de där prickarna tyckte hon väl var fina, men förstod inte riktigt varför man måste sitta och titta på dem hela tiden. När flickans lillasyster hade fyllt 1 år hade hon varit alldeles prickig över hela kroppen. Systemen kanske hade blivit smittad av flickans notbok?

När flickan gick i tredje klass var hon och hennes mamma och pappa och tittade på en massa spelande instrument. Flickan tyckte detta var spännande, fagotten hade mystiskt ljud – men tvärflöjt fick det bli. Hon kunde knappt bärga sig av nyfikenhet innan den lånade flöjten skulle finnas inom hennes räckhåll. Men sen var det de där med prickarna igen, det var väldigt vad alla envisades med dem. Hon lärde sig denna gång hur de fungerade, men förstod ändå inte riktigt varför de skulle finnas där hela tiden. De stod liksom i vägen för musiken, hade inte med musik att göra. Man fick ju aldrig börja spela direkt ... men ibland struntade hon i prickarna och spelade till skivor istället, Corrs, Riverdance, Stefan Nilsson ...”

Ur ”Min bildningsgång”, Susanna Cederquist Ht-05

Vad innebär egentligen dyslexi? Har dyslexi inverkan även på musikens område och i så fall hur? Hur kan vår musikundervisning se ut utifrån detta perspektiv? Finns det här fallor man kan hamna i eller möjligheter man kanske inte reflekterat över? Kan det rent av vara nödvändigt att behöva förändra, utvidga eller bredda våra undervisningssätt och syn på individen i stort med hänsyn till detta?

I denna text kommer jag beröra och föra ett resonemang kring dessa frågor och ge min personliga bild och åsikt. Först kommer jag att berätta lite om dyslexi i stort och försöka förklara vad jag tror är orsak och verkan, byggt på litteratur och forskning. Två böcker som har lärt och inspirerat mig i hög utsträckning är bland annat Ronald D Davis bok, Den dyslektiska gåvan och Lena Hellbergs I huvudet på en dyslektiker. Det jag kommer att berätta om mig själv och min syn på dyslexi är inte något jag kommit fram till över en natt, utan funderat över under många år i samband med att jag läst kring ämnet och analyserat hur jag själv fungerar. Jag har också märkt att andra dyslektiker delar min upplevelse. Sambandet mellan dyslexi och musik är vad jag fokuserar på i den senare delen av texten. Jag är idag musik- och tvärflöjtslärare och jag har på min väg hit reflekterat över hur min dyslexi påverkat mitt musicerande. Jag har haft en del teorier, utifrån mitt eget sätt att fungera och under min tid på musikhögskolan bestämde jag mig för att försöka ta reda på om det fanns fler som jag. Jag skrev min examensuppsats inom ämnet dyslexi och musik "Jag kan inte tänka platt, hur påverkar det musicerandet?" (Kungliga Musikhögskola i Stockholm, 2009) och kom fram till att det finns fler som jag.

"Dyslexi" en naturlig följd

Jag uppfattar mig som en person med ett icke-verbalt tredimensionellt bildtänkande som främsta tanke sätt. Jag har lätt att föreställa mig saker och ting för mitt inre, även att se dem från olika synvinklar och perspektiv. Om jag tänker på ett föremål kan jag relativt lätt även se det från sidan, nerifrån, uppifrån etc. på grund av det för mig mer naturliga tredimensionella tänkandet. Detta upplever jag som en stor fördel i exempelvis skapande situationer.

Det är förmånligt i rent praktiskt skapande såsom inom hantverk, att då relativt lätt kunna skapa sig en bild av resultatet innan det är klart. En egenskap man har nytta av inom design och uppfinnande. Tänkesättet kan även ses som en fördel vid perspektivmålning, eftersom man har lättare för naturligt djupseende och perspektiv.

Kreativitet, associationsförmåga och idéskapande generellt verkar också vara något som påverkas positivt.

Kreativitet, associationsförmåga och idéskapande generellt verkar också något som påverkas positivt. Förmågan att kunna föreställa sig miljöer och platser, känslor och tillstånd gynnas. Något man har nytta av inom film- och teaterbranschen, då man regisserar, koreograferar, scenograferar men även som skådespelare själv. Även inom konst, foto och bild är det tredimensionella bildtänkandet till fördel för att man redan naturligt befinner sig i detta bildformat. Detta gäller även inom musikens område. Man kan finna fördelar för musikaliskt uttryck och känsla, även när det gäller förmågan att föreställa sig den tänkta miljö eller känslan. Man kopplar naturligt musiken till bilder.

Utöver att man övervägande tycks tänka tredimensionellt tror jag även att man tar in sin omvärld på ett tredimensionellt sätt. Man tar in och tolkar sin omgivning tredimensionellt, vilket inte påverkar ens perception nämnvärt utöver den troliga naturliga förmågan att tolka in djup rent perspektivmässigt i sina synintryck. Detta skulle kunna innebära att upplevelsen av att exempelvis se tavlor och bilder påverkas positivt.

Det finns dock ett område som påverkas av denna tredimensionalitet på ett negativt sätt. Detta är när vi kommer till "platta"/ tvådimensionella områden som kräver en "platt" avkodning. Visst finns det många tvådimensionella fenomen, som tavlor, kartor och bilder som inte innebär några problem eftersom de lika bra kan tolkas tredimensionellt vilket jag nämnde

tidigare. Men när vi då kommer till den platta informationen som även kräver en platt, tvådimensionell, avkodning, kan problem uppstå. Dessa områden utgörs främst av text och noter, vilka består av symboler och system som är strukturerade för att avkodas tvådimensionellt. Läger man till en ytterligare dimension påverkar det både sättet att avkoda och tolka informationen och att sedan hantera och tänka med den.

När jag avkodar text och noter tredimensionellt tolkar jag in ett djup som gör att bilden blir mer svårtillgänglig och inte upplevs vara helt stilla. Ibland kan jag till exempel känna att bakgrunden kommer framför bokstävernas siluetter eller uppleva en myllrande känsla. Detta tillsammans med ett starkt helhetstänkande påverkar också lässtrategin och läsriktningen.³

Detta sätt att fungera påverkar också förmågan att se ord och noter i tänkandet. När det inte finns något självklart platt i mitt tankemönster medför det bland annat även att det kan bli svårare att se dessa symboler från "rätt" håll, vilket jag ovan beskrivit, men här med negativ följd.

Den typ av problematik jag nyss beskrivit är väldigt lik den som brukar beskrivas vid dyslexi. Jag är övertygad om att detta tredimensionella bildtänkande har med bakgrunden och orsaken till det som brukar kallas för dyslexi att göra. Skillnaden är att när dyslexi beskrivs är det bara denna del, problematiken, som tas upp och likaså ofta i den forskning jag stött på. Den problematik man kan uppleva vid dyslexi skulle då vara en naturlig produkt eller följd av denna typ av tänkande och sätt att fungera. När jag ser till mig själv och andra "dyslektiker" jag träffat eller har i min närhet stämmer dock hela den bild jag beskrivit in, inte bara problematik som kan upplevas, utan också många positiva sidor som förenar men som tyvärr oftast inte tas upp kring fenomenet. Man har här valt att bara se till problematiken och inte tagit med hela bilden som hör till att vara tredimensionell bildtänkare. Det kan man framförallt främst se på det man valt att kalla oss; dyslektiker, då ordet dyslexi

härstammar från grekiskan och betyder svårigheter med ord.

Så länge man inte har hela bilden, är det lätt att fenomenet kan missförstås, bli snedvridet och få negativa konsekvenser. Detta kan exempelvis uppkomma då det bland annat rör pedagogik och skola, men även i samhället i stort då det idag finns stort fokus på det "litterära systemet" som jag skulle vilja kalla det, då medel som att läsa och skriva har oerhörd hög status. Vi är olika av naturen och det är nog också meningen. "Bildtänkare" har funnits genom alla tider, men det är först i vår "litterära tid" som det kan bli ett problem. Själv tror jag snarare man skulle kunna beteckna det tredimensionella tänkandet som en tillgång. Under andra tider, i andra tidsepoker och kulturer har man säkerligen kunnat urskilja andra grupper eller kompetensområden om det nu är något att eftersträva. Idag är det inte lika stort "tabu" att anse sig vara opraktisk, okonstnärlig, omusikalisk, "ohändig" eller mindre kreativ så det har inte fått något namn eller diagnos i lika hög utsträckning. Kanske man med någon av de egenskaperna utmärkte sig under en tid då till exempel hantverk stod högre i kurs?

Hur denna tredimensionellitet i större utsträckning har tillkommit tror jag till stor del grundar sig i det rent biologiska. Detta beskriver jag mer ingående i min uppsats "Jag kan inte tänka platt, hur påverkar det musicerandet?" (KMH, 2009.) Kort sammanfattat tror jag att det handlar om hjärnan, att man som dyslektiker har en aning större höger hjärnhalva och därmed i större utsträckning symmetrisk hjärna än "andra". (Det mest utbredda är annars att den vänstra hjärnhalvan är en aning större än den högra.) Denna symmetri tror jag också är en förklaring till den övriga symmetrin rent kroppsligt då det gäller dominant hand och öga etc. Det skulle här kunna finnas en större jämlikhet mellan händer och ögon i dominansavseende. Detta tror jag är en anledning till att tredimensionaliteten i större utsträckning uppkommer.

På dyslektiker är även den högra hjärnhalvan mer involverad och dominant i tänkandet. Man har också

³ För mer information om detta se min uppsats.

sett att dyslektiker har det icke-verbala, bildtänkandet, som sitt primära, vilket också är snabbare än det verbala och därför skulle kunna gynna kreativitet och associationsförmåga. Till det icke-verbala tänkandet hör inte symboler, utan man tänker i större utsträckning i direkt betydelse i bilder. Detta medför att förmågan att tänka med symboler, såsom bokstäver, ord och noter är mer begränsad. Man ser inte i samma utsträckning som många "andra" exempelvis ord i sitt tänkande. Det är även intressant att jämföra de förmågor och egenskaper som grovt brukar härledas till den högra hjärnhalvans kompetens och dyslektikers ofta starka förmågor, såsom helhetstänkande etc.

"Andra läser noterna bättre, men jag kan spela runt de där noterna och det kan inte dom"

(citrat från en av intervjuerna ur min uppsats)

Jag skall nu försöka förklara hur jag uppfattar mig fungera musikaliskt. När jag spelar eller sjunger ser jag musiken som i bilder eller färger, om än inte alltid konkret och ibland även som en historia. Framförallt hör jag den väldigt tydligt inom mig. Så fort jag vet hur musiken eller melodin låter kan jag i princip spela den. Jag spelar det jag hör. Jag behöver inte veta vilken tonart det är, fingrarna reglerar det näst intill på egen hand. "De" kan på förhand veta om det är ett helt eller halvt tonsteg rent intuitivt och jag utgår helt ifrån om det låter rätt eller inte. Detta sätt skulle jag vilja kalla för "direktspel", att direkt gå från hur musiken låter till att motoriskt producera den. Jag behöver inte gå vägen via musikteorin. Denna kan jag "koppla på" om jag vill, men teorin är oftast inte där naturligt. Det är lite som att noterna och musikteorin är i och tillhör ett annat format än det som jag annars i tanken befinner mig i när jag musicerar. Musikteorin och noterna är till stor del kopplade till det tvådimensionella, medan jag automatiskt befinner mig i det tredimensionella formatet.

Om jag tänker på en låt jag lärt mig via noter, kan jag föreställa mig notbladet framför mig, jag ser layouten, var text och system står, men när det kommer till själva noterna blir det lite mer otydligt. Jag kan se något fragment, någon not här och där, men inte så att jag på något sätt kan ta dem till hjälp då jag spelar. Detsamma gäller till viss del då jag har riktiga noter framför mig. När jag spelar utifrån noter varierar resultatet. Om tempot är snabbt och noterna täta kan jag uppleva att jag helt enkelt inte hinner med att läsa dem. Avistatillfällen, att spela direkt utifrån noterna utan att förut ha sett noten eller hört musiken innan, är den största utmaningen. Då är jag helt i händerna på min notläsningsförmåga, vilket jag kan uppleva stressande. Om jag måste lära mig musiken utefter noter, ser jag till att komma ifrån "läsandet" så fort som möjligt och kan eventuellt bara använda noterna som ett stöd. Detta kan dock kännas lite otryggt och att jag ibland tappar bort mig i notbilden. Helst spelar jag och lär mig musiken helt på gehör, utan noter, eftersom jag får en annan känsla och att jag kan musiken på ett helt annat sätt. Då känner jag mig också friare, tryggare och minns musiken bättre. Improvisation är något jag uppskattar och önskar att jag stött på tidigare.

Under mina år som student på musikhögskolan kom jag i min examensuppsats fram till att det fanns fler som upplevde musicerandet som jag. Vi var till och med mer lika än jag trott från början. Mycket av det jag ovan beskriver stämmer också in på de jag intervjuat och med det jag kommit fram till i uppsatsen. Här följer en sammanfattning av resultatet:

Problematik kring noterna. Notläsningen känns inte riktigt helt automatiserad och man upplever läsningen som krävande. Man upplever också att man har en något lägre maximal- hastighet i sin läsning om man jämför sig med andra. Man ser inte noter i sitt tänkande.

Problematik kring musikteorin. En del av informanterna använder den inte alls, medan andra tar hjälp av denna för att komma ifrån notläsningen.

Utantillinlärning av sångtexter kan upplevas som väldigt svårt. De flesta säger sig sakna tillvägagångssätt.

Gehörsspel, improvisation, förmågan att härma och att bara kunna hänga på i ett pågående musikaliskt förlopp, upplever man som starka områden. Här finns den musikaliska tryggheten och man kan även erfara att man är snabbare eller bättre inom dessa områden om man jämför sig med andra. Bara man vet hur det låter, kan man spela.

Musikalisk känsla, bilder och uttryck är andra starka områden.

”... och sen var det där med de där prickarna igen, det är väldigt vad alla envisades med dem? Man fick ju aldrig börja spela direkt...”

Jag hade som barn svårt att förstå och även motivera den kopiösa användningen av noter och notläsning som medel i min instrumentalundervisning. När jag nu ser tillbaka på min piano- och tvärflöjtsundervisning genom åren, ser till min övriga musikutbildning på exempelvis musikhögskolan och till den kulturskoleundervisning jag tagit del av både på praktik under min utbildning och den erfarenhet jag har av att själv ha arbetat där, tyder på samma fenomen. Idag har vi anammat noterna som ett överlägset medel inte bara vid inlärning utan inom musicerandet i stort. Min erfarenhet är att andra sätt som gehörsspel, improvisation, fritt skapande och direktspel utan koppling till musikteorin får en mindre plats och ibland kanske till och med saknas helt. Kan detta få några speciella följder? Finns det en fara för att man som musiker inte får tillfälle att utveckla alla sina musikaliska verktyg och tillvägagångssätt? Att man blir smal och begränsad musikaliskt och inte blir hel i sitt sätt att kunna närma sig musik?

Detta var tankar som slog mig vid framförallt ett enstaka tillfälle på musikhögskolan då vi inom träblåsmetodikens tillsammans med musikerstudenter

i ett musicerande moment skulle härma. Till min förvåning visade det sig, trots att svårighetsgraden på stycket var relativt låg, att detta upplevdes som väldigt svårt. Visst är det märkligt, att man kan ta sig så högt upp i sin musikaliska utbildning utan att kunna spela på gehör, att kunna lyssna och att kunna musicera auditivt utan att behöva ha noter framför ögonen? Detta gör mig både konfunderad och bekymrad. Har notläsningen som medel, fått en sådan status i vårt västerländska samhälle idag att den tagit över musiken själv? Kan det vara så att man kan komma längre som musiker på grund av en god läsförmåga än genuin musikalitet? Vad skulle då i så fall detta kunna ge för följder för de som musicerar?

Det finns en risk att man kan bli utestängd från musiken och dess undervisning för att man har en lägre läsförmåga. Man kan uppleva att man stoppas i sitt musicerande, inte för att man på något sätt inte är tillräckligt musikalisk eller intresserad utan på grund av att många pedagoger väljer att använda notläsningen som enda medlet. Det var också något som kom fram i de intervjuer jag gjorde för min uppsats. Eftersom jag vill hävda att detta även sker på så hög nivå som på musikhögskolan, inverkar det förstås också på vilka musiker och musiklärare vi sedan får. I de avistaprov som krävs vid antagningen till utbildningen kan man gallras bort på grund av sin bristande läsförmåga, vilket kan leda till att man mister sin chans att till exempel få komma ut och undervisa som behörig lärare.

I den instrumentala undervisning jag fick som barn användes uteslutande noterna som medel till musicerande, vilket gjorde att mitt spel gick väldigt trögt. Jag kände för det mesta att jag var dålig under lektionstid och jag upplevde aldrig att jag hade riktig kontroll då jag spelade utefter noterna. Min förmåga att härma och ta ut egna melodier etc. uppmärksammades inte och jag är inte säker på att den i så fall skulle ha värdesatts. Allt skulle enbart utgå ifrån noterna. Om jag inte fortsatt spela hemma på egen hand, då jag tog ut låtar på gehör, spelade till band och skivor hade jag nog inte fortsatt spela. Det var då jag upplevde musiken och kände glädjen i att

spela och det var då jag upplevde att jag fick spela på riktigt.

Jag önskar att jag hade fått fler musikaliska verktyg med mig från början ifrån lektionerna, att jag fått öva på gehörsspel, improvisation och skapande etc. redan som barn i undervisningen. Jag undrar hur det hade varit då. Det var först på gymnasiet jag fick en flöjtlärare som tog in uttryck och känsla i spelet och som även trodde på mig från början, och det är då det händer. Som elev känner man direkt om sin lärare tror på en eller inte och detta är oerhört viktigt för om man som elev har förutsättning att utvecklas eller ej.

Jag tror också att man skall vara medveten om att notdominansen är relativt kulturbetingad, och att den i hög grad även tillhör vår tid. På Mozarts tid ansågs man tydligen inte vara en riktig musiker om man inte också kunde spela utan noter. Utsmyckningar och improvisation tillhörde den klassiska genren. Detta tycks idag dock ha förändrats, kadenser är ofta nedtecknade och jag har så gott som alltid upplevt att noterna är helt styrande. Ett undantag är förstas folkmusiken i vilken gehörsspelet är starkt och där mycket fokus ligger på hur det låter och svänger, vilket också hörs. Jag tycker att folkmusiken ibland är isolerad och att den tyvärr inte riktigt når ut till "allmänheten". Möjligtvis skulle detta kunna ha att göra med den rangordning jag och flera med mig märkt av inom spelsätten. Nedskrivna musik har högre status och den muntliga, gehörsinlärda, en lägre. Om man lyfter blicken och ser på andra kulturers musik kan man däremot se att andra sätt att närma sig musiken är starka. Kanske kan detta förändras av att vi kan lära oss av den integration som sker av andra kulturer och här kunna få hjälp till att bredda vår musikpedagogik.

Normalitet, vad är det och varför?

En annan aspekt som påverkar det musikaliska rangordnandet är den människosyn vi har. Denna har inflytande över både musiklivet och samhället i stort. Så länge vi envisas med att alla skall vara och bli lika, lära sig utifrån samma metod och tänka på ett likar-

tat sätt kommer det göra att människor hamnar utanför på olika sätt. Om vi övervägande använder ett sätt, som i detta fall det "litterära systemet", noter, inom undervisning i musik, men även i form av text, i ett större perspektiv, t.ex. inom skolan, får det negativa konsekvenser för de som inte har detta medel som sitt huvudsakliga. Dessutom sänder vi ut signaler om att det skulle kunna finnas rätt och fel, bra eller dåligt, vilket inte minst skulle kunna märkas i bedömning och betygssammanhang. I mina ögon blir tyvärr de direktiv skolan idag får uppifrån mer likriktade.

Är det inte bättre att redan från början ha utgångspunkten att alla är olika och att det finns en poäng med det, att det behövs och skall främjas.

Vad är då normalitet som vi ser som "rättesnöret"? Finns det något sådant överhuvudtaget? Är det inte bättre att redan från början ha utgångspunkten att alla är olika och att det finns en poäng med det, att det behövs och skall främjas. Att vi i dagens skola fortfarande inte får lära oss om våra olikheter finner jag mycket märkligt. I mina ögon är detta en självklar rättighet och näst intill en mänsklig förutsättning. Detta smusslande som jag ännu upplever finns inom skolan får stora negativa konsekvenser, inte minst för de barn som "drabbas" av att hamna utanför "mallen". Har vi rätt att bedöma och klassa andra människor? Jag är rädd för att vi idag inte får ut hela barn från skolan, vilket måste vara vår första prioritet och något vi i så fall måste se som ett stort misslyckande och nederlag. Det som måste till för förändring är återigen den grundläggande människosynen när det handlar om jämlikhet mellan människor, kunskap och respekt. För musikundervisningens del behövs det främst en frågeställning; för vem spelar vi och varför?

SUSANNA CEDERQUIST

Fagius, J., (2001): Hemisfärernas musik: Om musikhanteringen i hjärnan, Göteborg: Ejeby

Kere, J. & Finer, D., (2008): Dyslexi – stavfel i generna, Stockholm: Karolinska institutet

Lundberg, I. & Torleiv, H., (1999): Dyslexi, från teori till praktik, Stockholm: Natur och kultur

Myrman, B., (2006): Den hemliga koden, Bromma: Vetenskapsrådet

Sohlman, B., (2000): Möjligheterna finns, Täby: Sama förlag AB

Davis, R. D., sv. 2002, (1999): Den Dyslektiska gåvan, Oskarshamn: Qpress

Hellberg, L., (2002): I huvudet på en dyslektiker, Malmö: Learning and Teaching

Ingesson, G., (2007): Growing up with Dyslexia – cognitive and psychosocial impact, and salutogenic factors, Lund: Lunds universitet

Persson, A., (2002): FMT-metoden i skolan, Ingesund: Musikhögskolan Ingesund

Cederquist, S., (2009);
Jag kan inte tänka platt, hur påverkar det musicerandet?, Stockholm: Kungliga Musikhögskolan.